ให้ระบบสุขภาพเล่าเรื่อง

‘เกษตรกรรมไทย’ บนความเปราะบาง กับการสร้าง ‘ความมั่นคงทางอาหาร’ ในวิกฤตโควิด-19

รัตนา เอิบกิ่ง

โรคติดเชื้อโควิด-19 ได้เข้ามาเปลี่ยนให้ทุกคนต้องปรับพฤติกรรมเข้าสู่ “วิถีใหม่” (New Normal) และยังเป็นสิ่งตอกย้ำถึง “One World, One Destiny” ที่โลกในยุคโลกาภิวัฒน์เชื่อมต่อทุกอย่างถึงกันด้วยความรวดเร็ว นั่นทำให้ทุกชีวิตบนโลกต้องเผชิญกับสิ่งต่างๆ เหมือนกัน สุขด้วยกัน-ทุกข์ด้วยกัน

การแพร่ระบาดของโควิด-19 ถูกพูดถึงในแง่ของปัจจัยที่นำไปสู่ความไม่มั่นคง หนึ่งในนั้นคือเรื่องอาหาร

“ความมั่นคงทางอาหาร” เป็นประเด็นที่ทั่วโลกและประเทศไทยให้ความสำคัญและยังคงเป็นประเด็นท้าทายมาโดยตลอด ดังจะเห็นได้จากเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ (SDGs) เป้าหมายที่ ๒ เรื่องการยุติความหิวโหย โดยให้ความสำคัญกับการสร้างหลักประกันให้ทุกคนโดยเฉพาะคนยากจน และอยู่ในภาวะเปราะบางได้เข้าถึงอาหารปลอดภัย มีโภชนาการ และเพียงพอ

นอกจากนี้ ยังเกี่ยวข้องโดยอ้อมกับเป้าหมายที่ ๑ เรื่องขจัดความยากจนด้วย นั่นเพราะประชากรส่วนใหญ่ที่เข้าเกณฑ์ความยากจน มักเข้าไม่ถึงอาหารปลอดภัยมีคุณภาพ

ภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 เกิดการเรียนรู้และบทเรียนล้ำค่าขึ้นเป็นจำนวนมาก หนึ่งในนั้นคือมติสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ “ความมั่นคงทางอาหารในภาวะวิกฤต” ซึ่งจะเป็นนโยบายสาธารณะฯ ที่จะช่วยให้ประเทศไทยมีความพร้อม และสามารถจัดการปัญหาความมั่นคงทางอาหารในภาวะวิกฤตที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตได้อย่างดี

นอกจากนี้ **สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.)** ยังได้สนับสนุนโครงการศึกษาสถานการณ์และข้อเสนอในการพัฒนาและขับเคลื่อนเชิงนโยบายประเด็นสำคัญทางยุทธศาสตร์ เกี่ยวกับการเกษตรกับสุขภาพ โดยมี **คุณวิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ** ผู้อำนวยการมูลนิธิชีววิถี (BIOTHAI) เป็นกำลังสำคัญ

ผลการศึกษาภายใต้โครงการฯ ชี้ให้เห็นถึงปัญหาสำคัญของภาคเกษตรกรรมไทยในห่วงโซ่ของระบบเกษตรกรรมและอาหาร ทั้งปัญหาความไม่มั่นคงในที่ดินที่และแหล่งน้ำ

กล่าวคือ ครัวเรือนเกษตรกรมีที่ดินเป็นของตัวเองเพียงร้อยละ ๔๘ เท่านั้น หนำซ้ำที่ดินส่วนใหญ่ยังติดจำนองอีกด้วย ในขณะที่ส่วนที่เหลือจะเป็นที่ดินที่เกษตรกร “เช่า” ส่วนการเข้าถึงแหล่งน้ำ พบว่ามีเกษตรกรมากถึงร้อยละ ๕๘ ที่ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งน้ำได้

ทั้งที่ดินและแหล่งน้ำ ถือเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่มีผลต่อต้นทุนการผลิต ผลิตภาพทางการเกษตรของเกษตรกรไทย

นอกจากเรื่องที่ดินและแหล่งน้ำแล้ว นโยบายของรัฐที่มุ่งแก้ปัญหาเฉพาะหน้าและการสนับสนุนการผลิตเชิงเดี่ยวก็เป็นอีกปัญหาสำคัญ เพราะเป็นการช่วยเหลือที่ไม่ทำให้เกิดการปรับปรุงและพัฒนาการผลิตในระยะยาว

อีกหนึ่งปัญหาสำคัญคือ การรวมศูนย์ของปัจจัยการผลิตและการกระจายการผลิต ทั้งเมล็ดพันธุ์ พันธุ์สัตว์ และสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ที่ทำให้เกิดปัญหาหลายอย่าง เช่น เกษตรกรและผู้บริโภคต้องซื้อปัจจัยการผลิตในราคาแพง สินค้าไม่หลากหลาย ผู้ผลิตและผู้ประกอบการขนาดเล็กไม่สามารถเข้าสู่ตลาดได้ จนเกิดปัญหากับระบบเศรษฐกิจโดยภาพรวม ส่งผลกระทบต่อปัญหาสุขภาพและสิ่งแวดล้อม

ผลการศึกษา ยังระบุถึงความเปราะบางของระบบเกษตรกรรมและอาหารเมื่อเกิดภัยพิบัติ รวมถึงความเสียหายต่อระบบเกษตรกรรมและอาหารที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศทั้งวาตภัย ภัยแล้ง และอุทกภัย

แม้ประเทศไทยจะเป็นประเทศที่ถือเป็นแหล่งผลิตและส่งออกอาหารในอันดับต้นๆ ของโลกก็ตาม แต่เมื่อเกิดภัยพิบัติแล้ว พบว่าจะได้รับผลกระทบและส่งผลต่อการผลิตและการกระจายอาหารไปทั่วประเทศและโลกได้

ฉากทัศน์ที่เลวร้ายที่สุดในกรณีสถานการณ์การระบาดของโควิด-19 คือ การกักตุนอาหาร คนยากจนทั้งในเมืองและชนบทไม่สามารถเข้าถึงอาหารได้ วิกฤตเศรษฐกิจครั้งร้ายแรงที่สุดทั่วโลก ปัญหาหนี้สินเพิ่มขึ้นอย่างก้าวกระโดด การสูญเสียที่ดินและทรัพย์สิน และอื่นๆ ซึ่งจะนำไปสู่วิกฤตการณ์ทางสังคมและการเมืองในที่สุด

สำหรับการศึกษาดังกล่าว ได้ให้ข้อเสนอแนะต่อประเด็นสำคัญๆ ในเรื่องเกษตรกรรม และอาหารที่น่าสนใจ ดังนี้

๑ เกษตรกรรมยั่งยืน ๑๐๐% ภายในปี ๒๕๗๓

๒ เกษตรกรรมและอาหารรับมือวิกฤต

๓ การมีส่วนร่วมและการสร้างความเข้มแข็งของประชาชนเพื่อมีบทบาทเกี่ยวกับนโยบายการเปิดเสรีทางการค้า

๔ การคุ้มครองและปกป้องพื้นที่อาหาร

๕ สุขภาพคนไทยและสุขภาพของเศรษฐกิจอาหารในระบบค้าปลีก

๖ การสนับสนุนเครือข่ายพลเมืองเพื่อร่วมมือกับภาครัฐและเอกชนเฝ้าระวังปัญหาการตกค้างของสารเคมีกำจัดศัตรูพืชในผักและผลไม้

ผู้ที่สนใจสามารถอ่านเพิ่มเติมได้ที่